

ПАМ'ЯТІ ГЕРМАНА МИХАЙЛОВИЧА ЯЦЕНКА

Двадцять п'ятого вересня 2021 р. не стало Германа Михайловича Яценка, відомого українського геолога-докембрриста, доктора геолого-мінералогічних наук, професора кафедри геології корисних копалин та геофізики Львівського національного університету імені Івана Франка... Відійшов у вічність знаний фахівець у галузі формаційного аналізу й металогенії докембрію, фундатор нового наукового напрямку на геологічному факультеті – флюїдизатно-експлозивного породо- й рудоутворення і просто хороша й добра людина.

Народився Герман Яценко 14 червня 1935 р. у Харкові; його мама працювала ветеринарним лікарем, а батько – інженером на шкіряному заводі. Серед предків родини були донські козаки, селяни й московські міщани. Під час Другої світової війни батько Германа воював на фронті, а хлопчика з мамою евакуювали в с. Соснівка Саратовської обл., де 1942 р. він пішов до школи. У 1944 р. маму скерували на роботу за фахом до Львова, а 1945 р. до міста переїхала вся родина, і середню освіту Герман отримав уже у Львові.

Хлопчик мріяв стати моряком, проте доля розпорядилася інакше. У 1952 р. Герман вступив на геологічний факультет Львівського державного університету імені Івана Франка, який закінчив за спеціальністю “Геологічна зйомка і розшуки корисних копалин” і одержав кваліфікацію інженера-геолога.

У 1957 р. Германа Яценка разом з вісьмома випускниками факультету скерували на роботу в Забайкалля – у Бурят-Монгольське геологічне управління в м. Улан-Уде. У нещодавно створене управління приїхали працювати фахівці-геологи з Іркутська й молоді спеціалісти зі Львова, Києва, Воронежа й інших міст. Тоді завдяки активним геолого-знімальним і розшуковим роботам у регіоні відкрили унікальні родовища молібдену, нікелю, золота, апатиту та ін. Герман Яценко спочатку працював старшим колектором, потім – інженером і нарешті став начальником Грульовської геологічної партії, яка виконувала геологічне картування території масштабу 1:200 000. Згодом Г. Яценко брав активну участь у тематичних роботах зі складання першої металогенічної карти Бурятії масштабу 1:500 000. Так він став співавтором “Государственной геологической карты СССР м-ба 1:200 000, лист М-48-XXXVI. Прибайкальская серия. Объяснительная записка к карте” (1965) та “Структурно-металлогенической карты Бурятии. Масштаб 1:500 000” (1964). У 1962 р. Г. Яценко отримав почесне звання і нагрудний знак “Першовідкривач родовища” за відкриття Ошурківського родовища апатиту нового типу й Черемшанського родовища кремнеземної сировини в Бурятії.

У 1962 р. Г. Яценко вступив у заочну аспірантуру до професора Львівського університету Євгена Михайловича Лазька, а 1964 р. його перевели на стаціонарне відділення, і він переїхав до Львова разом з родиною – дружиною Азалиєю Іванівною Росихіною (своєю однокурсницею) і сином Віктором. У 1966 р. успішно захистив кандидатську дисертацію на тему “Стратиграфия и особенности метаморфизма докембрия Морского

хребта (Восточное Прибайкалье)”. З часу переїзду до Львова вся наукова й педагогічна діяльність Германа Михайловича була тісно пов’язана з геологічним факультетом, де в 1960-х роках сформувався колектив дослідників з формаційного аналізу, геології й металогенії докембрію України, а згодом – наукова школа формаційного аналізу докембрію проф. Є. Лазька.

Г. Яценко й В. Пащенко на Клинівському родовищі золота, 1996.

Після захисту дисертації Герман Михайлович працював у науково-дослідній частині університету на посадах начальника Південно-Бузької геологічної партії, заступника начальника Забайкальської експедиції, старшого наукового співробітника (1967–1979). У 1979 р. він став одним із засновників Галузевої науково-дослідної лабораторії (ГНДЛ) вивчення речовинного складу рудоносних формацій, якою завідував до 1994 р. Діяльність співробітників ГНДЛ сприяла відкриттю й вивченню докембрійських золоторудних родовищ (Клинівське та ін.) і розвитку нових напрямів вирішення проблеми алмазів в Україні.

У 1987 р. Г. Яценку присвоєно вчене звання старшого наукового співробітника за спеціальністю “Загальна і регіональна геологія”, у 2002 р. – доцента; у 1988 р. він захистив докторську дисертацію на тему “Ряды метаморфических–ультраметаморфических формаций и их металлогения (на примере Украинского щита)”; у липні 1994 р. його призначено заступником директора Інституту геології і мінералогії золота, кольорових металів і алмазів України при Львівському університеті; з 1998 р. працював на посаді головного наукового співробітника.

З 1990 р. Герман Михайлович суміщав наукову роботу з викладацькою діяльністю. Спочатку його обрано за конкурсом на посаду професора кафедри загальної і регіональної геології, потім переведено на кафедру геології корисних копалин. З січня 2010 р. Г. Яценко цілком перейшов на викладацьку роботу, а наукові дослідження виконував за сумісництвом.

Наукові інтереси Германа Михайловича охоплювали надзвичайно широке коло проблем – формаційний аналіз, стратиграфія й металогеія докембрію, флюїдизатно-експлозивне породо- і рудоутворення, нетрадиційні джерела золота й алмазів, стратиграфія західного схилу УЩ та ін. З-під пера вченого вийшло близько 300 наукових праць (особистих і зі співавторами), серед них 11 монографій, геологічні карти й пояснювальні записки до них, статті, тези доповідей, методичні вказівки тощо.

Г. Яценко (третій ліворуч) з колегами й палеонтологами Львівського відділення УкрДГРІ під час польових робіт у районі с. Незвисько, 2004.

Зокрема, монографія Г. Яценка “Нижний докембрий центральной части Украинского щита (строение и металлогенические особенности формаций)” (Львов, 1980) присвячена проблемі розчленування нижньодокембрійських утворень на формаційній основі; виділено і схарактеризовано формації, ряди формацій і комплекси. Розглянуто питання формаційного аналізу докембрію, зв’язків метаморфічних і гранітоїдних формацій, походження гранітоїдів та ін. Запропоновано схеми стратиграфічного розчленування нижнього докембрію регіону й тектонічного районування, виділено сумісні мінеральні фації метаморфічних та ультраметаморфічних порід, наведено рекомендації з розшуків родовищ корисних копалин. Подібних питань стосуються й такі праці, як *Лазько Е. М., Кириллюк В. П., Сиворонов А. А., Яценко Г. М.* Нижний докембрий западной части Украинского щита (1975); Карта докембрійських формацій Украинского щита масштаба 1:1 000 000 (1984, зі співавт.); Карта геологических формацій докембрия Украинского щита масштаба 1:50 000 (1991, зі співавт.) та ін.

Наукова діяльність Г. Яценка пов’язана також із вирішенням проблем металогеії докембрійської основи й чохла південно-західної окраїни Східноєвропейської платформи. Різноманітні аспекти золотоносності України висвітлено у трьох колективних монографіях: “Месторождения золота в гнейсовых комплексах докембрия” (1998), “Геолого-генетична типізація золоторудних родовищ України” (2004) і “Металогеія золота протоплатформних структур Українського щита (Кіровоградський блок)” (2009), а також у численних наукових статтях, зокрема: “До проблеми золотоносності північного заходу Українського щита” (Яценко, Сливко, Букович, 1992); “Новий перспективний тип родовищ золота” (Яценко, Сливко, Росихіна та ін., 1996); “Металлогенія золота Центрально-

ной області золоторудної провінції Українського щита” (Яценко, Гурський, Бабынин и др., 2003); “Петрологічні ряди золотоносних гнейсів і гранітоїдів на ранньопротерозойських протоплатформах (на прикладі Українського щита)” (Яценко, Сливко, 2007) та ін.

Г. Яценко обговорює зі своїми учнями – О. Гайовським і В. Лавром – проблеми алмазонасності України, 2007.

Важливе місце у дослідженнях Г. Яценка посідали проблеми алмазонасності надр України. У монографії “Алмазоносные формации и структуры юго-западной окраины Восточно-Европейской платформы. Опыт минерогенеза алмаза” (Яценко, Гурський, Сливко и др., 2002) наведено класифікацію алмазоносних формацій кристалічної основи і чохла південного заходу Східноєвропейської платформи, описано нові типи алмазоносних порід і формацій, райони їхнього поширення, схарактеризовано відомі й нові прояви алмазів. Особливу увагу приділено нетрадиційним типам формацій, прийомам їхнього виділення і критеріям розшуків пов’язаних з ними алмазів; наведено схему мінерогенезу УЩ. Виділено кімберліт-лампроїтовий ряд формацій і пов’язані з ним формації кір звітрювання, осадові й метаморфогенні; вони приурочені до епох активізації, що повторювалися на дослідженій території від пізнього докембрію до неогену включно. Самостійне значення має узагальнений матеріал з петрохімії порід алмазоносних формацій. Алмазонасності надр України присвячено й низку наукових статей, зокрема: “Нові перспективи алмазонасності південно-західної окраїни Східноєвропейської платформи” (Яценко, Гурський, Бабынин та ін., 1998); “Петрохімічні свідчення наявності кімберлітів алмазоносних популяцій на Українському щиті” (Яценко, Василенко, Кирьянов та ін., 1999); “Про алмазонасність еклогітоподібних порід метаморфічних комплексів докембрію Українського щита (порівняно з еклогітоподібним алмазоносним комплексом Північного Казахстану)” (Яценко, Бабынин, 2000); “Алмазоносные формации Вольно-Подольского перикратона Восточно-Европейской платформы” (Яценко, 2005); “Новий результативний напрям робіт щодо проблеми алмазів в Україні” (Яценко, 2006) та ін.

Герман Михайлович фактично започаткував на факультеті новий, флюїдизатно-експлозивний напрям досліджень щодо походження й металогенії геологічних і рудоносних формацій. Найактивніше науковець залучав його до вивчення алмазонасних формацій України. Наведеним аспектам присвячено численні наукові статті, зокрема: *Яценко Г. М., Бекеша С. Н., Гайовський О. В., Яценко І. Г.* Епохи активизації, рудоносні структури і формации лампроїтового типу в архейських і протерозойських блоках Українського щита. Статті 1, 2 (2010, 2011); *Яценко Г., Бучковська О.* Мінерагенія західного схилу Українського щита у флюїдизатно-експлозивному аспекті (Наддністер'я) (2012); *Яценко Г., Бекеша С., Гайовський О., Яценко І.* Флюїдизатно-експлозивний рудогенез і мінерагенія окраїни Східноєвропейської платформи в межах України (2015) та ін.

Для обґрунтування віку порід Г. Яценко активно долучав до своїх досліджень фахівців-палеонтологів: “Мікрофітоліти у верхньодокембрійських відкладах України” (Яценко, Іщенко, Коренчук та ін., 1992); “Про органічні рештки неогену у відкладах докембрійського чохла західного схилу Українського щита” (Яценко, Іваніна, Сливко та ін., 1994); “Нові аспекти проблеми стратиграфії чохла Українського щита” (Яценко, Трофимович, Сливко та ін., 2001) та ін. Герман Михайлович цікавився також питаннями, пов’язаними з екологічними й археологічними аспектами геологічних об’єктів, про свідчать такі наукові публікації: *Яценко Г. М.* Активизація платформ в фанерозое, флюїдизатно-експлозивная діяльність і екологія (на прикладі Українського щита і його обрамлення). Стаття 2. Металлогенічний і екологічний аспекти флюїдизатно-експлозивних проявлень (2005); *Яценко Г., Яценко В.* Роль кременів у пізнанні геології й археології південно-західної окраїни Східноєвропейської платформи (2010) та ін.

Г. Яценко був науковим керівником фундаментальних держбюджетних тем і численних госпдоговірних робіт, тісно співпрацював з геологами різних підрозділів Держгеолслужби України (Житомирська, Черкаська, Правобережна та інші геологічні експедиції й партії). Зокрема, виконано роботи з такої тематики: “Вивчення еволюції рудогенезу щитів (на прикладі Українського щита), зв’язаного з формуванням брекчійових і конгломерато-брекчійових формацій” (1993), “Побудова моделі походження і локалізації алмазонасних формацій південно-західної окраїни Східноєвропейської платформи” (1999), “Виявлення закономірностей локалізації нетрадиційних алмазонасних формацій і проявів алмазів на Українському щиті та в суміжних регіонах”(2004), “Формаційний

аналіз докембрію і мінерагенія золота Кіровоградського блока Українського щита і його схилів” (2007), “Дослідження флюїдизатно-експлозивних формацій для встановлення критеріїв пошуків зруденіння мантійного походження на Українському щиті” (2011), “Мантійний флюїдизм і формування родовищ корисних копалин України” (2013) та ін.

Педагогічна діяльність Г. Яценка була пов’язана, головню, з кафедрою геології корисних копалин. Він читав різноманітні курси і спецкурси для студентів геологічної й екологічної спеціальностей (“Геологія докембрію”, “Металогенія докембрію”, “Мінерально-сировинна база України”, “Технологія видобутку і збагачення корисних копалин” та ін.), керував курсовими й дипломними роботами, опікувався аспірантами.

Герман Михайлович брав активну участь у різноманітних вітчизняних і міжнародних наукових форумах. Результати його робіт були представлені, зокрема, на 9 міжнародному геологічному симпозиумі “Докембрій Європи: стратиграфія, структура, еволюція і мінералізація” (Санкт-Петербург, 1995), 30 Міжнародному геологічному конгресі (Пекін, 1996), міжнародній конференції “Глибинна будова літосфери та нетрадиційне використання надр Землі” (Київ, 1996), 16 конгресі КБГА (Відень, 1998), міжнародному симпозиумі “Докембрійське золото Фенноскандинавського й Українського щитів і прилеглих територій” (Трондхейм, 1999), 31 Міжнародному геологічному конгресі (Ріо-де-Жанейро, 2000), міжнародному симпозиумі “Металогенія докембрійських щитів” (Київ, 2002), 13 українсько-польському семінарі “Гляціал і перигляціал Українського Полісся” (Шацьк, 2005), 33 Міжнародному геологічному конгресі (Осло, 2008), 28 міжнародній конференції “Рудний потенціал лужного, кімберлітового й карбонатитового магматизму” (Мінськ, 2011), Восьмих наукових читаннях імені акад. Є. Лазаренка “Мінералогія: сьогоднішня і майбуття” (Чинадієве, 2014) та ін.

Г. Яценко був членом ВАК України, спеціалізованих учених рад з захисту докторських і кандидатських дисертацій, Науково-технічної ради університету, вченої ради геологічного факультету, редколегій Вісника Львівського університету. Серія геологічна, Мінералогічного й Палеонтологічного збірників.

Германа Михайловича нагороджено медаллю В. І. Лучицького Держкомгеології України (2003) і пам’ятним знаком імені Л. І. Лутугіна (Держгеолслужба України) за заслуги в розвідці надр (2005).

Великий подвижник своєї справи, Г. Яценко разом з такими ж ентузіастами – своїми аспірантами, молодими науковцями і друзями – організовував протягом останніх десятиліть (за відсутності державного фінансування наукових робіт) виїзди в поле. Їздили по відслоненнях за власні кошти – потягом, автобусом, на “Волзі” старого друга та в будь-яку пору року. Герман Михайлович дуже любляв працювати на городі й у саду на своїй “фазенді” біля Гайворона. Гордився своїми синами – Віктором та Іваном, які пішли шляхом батька і стали кандидатами геологічних наук, був турботливим і ніжним дідусем чотирьох онучок.

Скромна, щира, порядна, доброзичлива людина, справжній інтелігент, інтелектуал, гуморист і мрійник, ентузіаст своєї справи, Герман Михайлович увесь свій природжений талант і здібності віддавав геологічній науці. Ми знали його саме таким. Таким ми його і пам’ятатимемо...

*Микола Павлунь, Орест Матковський, Євгенія Сливко,
Олег Гайовський, Сергій Ціхонь,
Володимир Лавро, Оксана Бучковська*